

Artykuł pochodzi z archiwalnych zasobów firmy EKO-KONSULT sp. z o.o. 80-557 Gdańsk,
ul. Narwicka 6.

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Korzystanie za zgodą firmy EKO-KONSULT biuro@ekokonsult.pl

Kwartalnik „Problemy Ocen Środowiskowych” wydawany cyklicznie w latach 1998 – 2012, przez EKO-KONSULT był jedynym wydawnictwem w Polsce, poświęconym wyłącznie ocenom środowiskowym planowanych inwestycji oraz strategicznym ocenom oddziaływania na środowisko. Dla praktyków OOS, ale również dla osób początkujących może nadal stanowić wartościowe źródło wiedzy np. w zakresie prezentowanych case study i przeglądu stosowanych metodyk - w tym kontekście znaczna część artykułów zachowuje sporo aktualności.

Magdalena Kiejzik
Andrzej Tyszecki

Gazociąg tranzytowy - przykład procesu OOS

Wprowadzenie

Po 6 latach od podpisania porozumienia między rządami Polski i Rosji o transzycie gazu ziemnego przez teren Polski do Niemiec, w grudniu 1999 roku zakończona została budowa pierwszej nitki gazociągu tranzytowego z półwyspu Jamał do Europy Zachodniej. Latem 2000 roku z inicjatywy Inwestora - spółki EuRoPol GAZ s.a. wykonano porealizacyjną ocenę oddziaływania na środowisko dla tej nitki.

Ocena porealizacyjna zakończyła wieloletni proces OOS, którego rezultaty znalazły odzwierciedlenie w licznych raportach o różnicowanym zakresie problemowym i odmiennym podejściu, powstających na różnych etapach przygotowania i realizacji procesu inwestycyjnego. Część ocen została wykonana w związku z toczącymi się procedurami warunkującymi uzyskiwanie decyzji administracyjnych. Inne były konsekwencją potrzeb Inwestora bądź sugestii władz administracyjnych.

Można zadać pytanie czy rzeczywiście istniała potrzeba wykonania tylu ocen i ekspertyz środowiskowych? Aby na nie odpowiedzieć należy prześledzić proces OOS, któremu poddany został gazociąg tranzytowy.

Realizacja gazociągu przebiegała równoległe z intensywnymi zmianami ustawodawstwa odnoszącego się do ocen oddziaływania na środowisko. Istotne zmiany zaszły na przełomie 1994/1995 roku w wyniku uchwalenia przez Sejm RP 7 lipca 1994 roku dwóch ustaw: o zagospodarowaniu przestrzennym i Prawo budowlane. Wówczas obowiązywały już decyzje lokalizacyjne wydane przez wojewodów w trybie ustawy o planowaniu przestrzennym. Zmianie ulegało dwukrotnie rozporządzenie dotyczące ocen oddziaływania na środowisko. Nastąpiła zmiana podziału administracyjnego kraju i kompetencji organów administracji publicznej.

Obszar objęty potencjalnymi wpływami inwestycji poddany ocenie, o długości około 680 km i szerokości kilkuset metrów, czynił trudnym opracowanie ocen oddziaływania na środowisko. Dotychczas w polskiej praktyce nie spotkano się z podobną inwestycją. Poddanie ocenie takiej inwestycji wymagało zatem wypracowania nowego podejścia do przewidywania wpływów środowiskowych, które podlegały uszczegółowieniu na kolejnych etapach realizacji gazociągu. Znaczny obszar opracowania wymagał etapowania ocen w odniesieniu do zasięgu przestrzennego (od oceny całościowej, poprzez odcinki w województwach i gminach).

Wstępna OOS - etap wskazania lokalizacyjnego

Po podjęciu decyzji o realizacji gazociągu tranzytowego przez terytorium Polski zaproponowano przebieg, uwarunkowany:

- miejscem przekroczenia granic z Białorusią i Niemcami,
- oddaleniem od terenów o gęstej zabudowie,
- wyznaczeniem najkrótszego możliwego przebiegu.

Przebieg ten następnie został uściślony przez BSiPG "Gazoprojekt" S.A. oraz ustalono lokalizację 5 tłoczni na terenie Polski.

Rezultatem tego etapu prac było uzyskanie (w marcu 1994) roku wskazania lokalizacyjnego wydanego przez Centralny Urząd Planowania (w trybie ustawy o planowaniu przestrzennym), w oparciu o ocenę oddziaływania na środowisko, która stanowiła podstawę do uzgodnień m.in. z Ministrem OŚZNiL oraz Głównym Inspektorem Sanitarnym.

Wykonana przez Politechnikę Wrocławską pierwsza ocena dla całej długości gazociągu zidentyfikowała niektóre przewidywane oddziaływania środowiskowe (tj.: zanieczyszczenie atmosfery, wód, gleb i powierzchni ziemi, wpływ na faunę i florę oraz hałas) o wysokim poziomie ogólności.

Oceny do decyzji lokalizacyjnych

Wojewodowie dziewięciu byłych województw na trasie gazociągu wydali, w trybie ustawy o planowaniu przestrzennym, decyzje o ustaleniu lokalizacji, w oparciu m.in. o kompleksowe oceny oddziaływania na środowisko dla poszczególnych wojewódzkich odcinków gazociągu.

Zakres ocen kompleksowych wyznaczało obowiązujące wówczas Zarządzenie MOŚZNiL z 23 kwietnia 1990 roku. Został on poszerzony o szereg szczegółowych wymagań zawartych w stanowisku Komisji ds. Ocen Oddziaływania na Środowisko, Ministra OŚZNiL

oraz Głównego Inspektora Sanitarnego. Celem przeprowadzenia ocen na tym etapie postępowania lokalizacyjnego było m.in. przeprowadzenie:

- analizy przyrodniczej korytarza gazociągu z rozważeniem możliwych wariantów lokalizacyjnych;
- określenie warunków ekologicznej dopuszczalności realizacji gazociągu;
- identyfikacja miejsc i sytuacji konfliktowych w relacji gazociąg - środowisko.

Ocena kompleksowa charakteryzowała się dużo większym stopniem szczegółowości od oceny wstępnej. Na tym etapie dokonano wnikliwej analizy środowiska pod kątem m.in. występowania ekosystemów wymagających specjalnej ochrony - wykorzystując indywidualną metodę oceny wartości przyrodniczo-krajobrazowych na trasie gazociągu. Ocena zawierała bogatą fotodokumentację obszarów wskazanych jako wrażliwe na budowę gazociągu.

Zakres oceny rozszerzono określając na podstawie analizy planów zagospodarowania przestrzennego oraz map bonitacji gleb - miejsca występowania płatów żyznych gleb wymagających szczególnego traktowania podczas budowy gazociągu z uwzględnieniem wszystkich form prawnej ochrony przyrody, krajobrazu, zasobów środowiska.

W ocenie wykonywanej na etapie poprzedzającym wydanie decyzji lokalizacyjnych podstawowym problemem było uściślenie przebiegu gazociągu, który byłby najmniej kolizyjny z wartościami środowiska oraz powodował najmniej zagrożeń i zakłóceń w funkcjonowaniu środowiska. Na tym etapie przebieg trasy rozważany był dla wielu szczegółowych wariantów, co doprowadziło do uniknięcia kolizji ze środowiskiem przyrodniczym. Wykorzystując wnioski z ocen wybrano przebieg trasy omijający najcenniejsze zasoby środowiska przyrodniczego, przy czym jednym z najważniejszych kryteriów w wyborze trasy było oddalenie od miejsc zabudowy mieszkaniowej.

Studium ochrony przyrody

Budowa gazociągu tranzytowego stała się jedną z największych inwestycji realizowanych w naszym kraju, dlatego, mając na uwadze potrzebę poszerzonego rozpoznania uwarunkowań środowiskowych niż wymagało tego polskie prawodawstwo, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na wniosek Ministra OŚZNiL, przeprowadził przetarg na wykonanie „Studium ochrony przyrody w związku z budową polskiego odcinka gazociągu tranzytowego Jamał - Europa Zachodnia”, sfinansowany z funduszu PHARE. Wykonawcami "Studium..." było konsorcjum 3 firm: dwóch niemieckich (CES Consulting Engineers Salzgitter GmbH i Ingenieurbüro NICKEL) oraz polskiej (EKO-KONSULT).

Podstawowym celem "Studium..." było dokonanie oceny z uwzględnieniem różnych aspektów faz budowy i eksploatacji. Miało to umożliwić wykonanie wszelkich prac podczas budowy gazociągu w taki sposób, aby skutecznie chronić komponenty środowiska, uwzględniając standardy europejskie. Szczególne znaczenie dla rezultatów "Studium..." miały doświadczenia z realizowanego w tym czasie 107-kilometrowego odcinka gazociągu w byłym województwie gorzowskim.

„Studium...” dostarczyło bogatego materiału obejmującego m.in.:

- porównanie odpowiednich przepisów dotyczących OOS: polskich, niemieckich i europejskich,
- ocenę i analizę ryzyka wystąpienia niebezpiecznych zdarzeń podczas eksploatacji gazociągu,
- szczegółową analizę oddziaływania fazy budowy gazociągu na wody powierzchniowe i obszary wrażliwe ze szczegółowymi zaleceniami doboru metody budowy w zależności od wrażliwości środowiska na zakłócenia,
- program monitoringu obejmujący takie komponenty środowiska jak: wody, gleby i szatę roślinną.

W trakcie wykonywania projektu zorganizowano spotkania z przedstawicielami samorządów wszystkich gmin położonych na trasie gazociągu. Celem tych spotkań było zidentyfikowanie problemów społecznych związanych z realizacją gazociągu, a na spotkaniu zamykającym projekt - spopularyzowanie wyników studium i przekazanie materiałów zawierających propozycję unifikacji procedur związanych ze spełnieniem wymogów ochrony środowiska po uzyskaniu decyzji lokalizacyjnych aż do momentu uzyskania pozwolenia na eksploatację gazociągu.

W „Studium...” wykorzystywano metody typowe dla ocen oddziaływania na środowisko, dlatego należy je traktować jako kolejny krok w procesie oceny przedsięwzięcia.

Oceny oddziaływania na środowisko projektów budowlanych

Etap uzyskiwania pozwolenia na budowę obejmował kolejno województwa według poprzedniego podziału administracyjnego, zgodnie z postępującą od zachodu budową pierwszej nitki gazociągu. Z tego względu część ocen projektu budowlanego wykonywano w oparciu o rozporządzenie MOŚZNiL z 13 maja 1995 roku, a późniejsze odcinki zgodnie z rozporządzeniem MOŚZNiL z 14 lipca 1998 roku. Niemniej zakres ocen był podobny, a zmiany w zapisach rozporządzeń w niewielkim stopniu odnosiły się do etapu projektu budowlanego.

Wtedy, kiedy trasa została już przesądzona, oceny skupiały się na uszczegółowieniu poprzednich ocen, zwłaszcza pod kątem oddziaływania na środowisko przyjętych rozwiązań projektowych - technicznych i technologicznych oraz na sprawdzeniu czy spełnione zostały wymagania zapisane w decyzjach administracyjnych i wcześniejszych raportach OOS.

Oceny projektów budowlanych oraz ocena i analiza ryzyka dla tłoczni

Ze względu na odmienną specyfikę funkcjonowania tłoczni i ich oddziaływań środowiskowych oceny rozwiązań projektowych dotyczyły 5 tłoczni zaplanowanych na polskim odcinku gazociągu. Oceny na tym etapie, kiedy można było określić dokładnie ilość i parametry urządzeń pracujących w tłoczni, uwzględniały szczegółową analizę przewidywanych emisji zanieczyszczeń gazowych, hałasu i ciepła.

Pięć tłoczni zaprojektowano dla docelowej przepustowości II nitek gazociągu. W trakcie budowy pierwszej nitki zrealizowane zostały dwie tłocznie: w Kondratkach (na granicy Polski z Białorusią) oraz pod Włocławkiem. Dla tych tłoczni wykonana została ocena i analiza

ryzyka, przy współpracy z niemiecką firmą NICKEL. Również dla obu tłoczni prowadzone były przez EKO-KONSULT nadzory środowiskowe podczas budowy, na zlecenie EuRoPolGAZ-u.

Procedura OOS dla przejścia przez Wisłę

Przekroczenie Wisły gazociągiem tranzytowym stanowiło najpoważniejszy problem zarówno ze względów ekologicznych, jak i technicznych. Przed przystąpieniem do szczegółowego rozpoznania budowy koryta Wisły w miejscu przekroczenia, proponowana była na wcześniejszych etapach ocena metoda najmniej konfliktowa środowiskowo - przewiert kierunkowy. Jednak badania geologiczne wykluczyły możliwość zastosowania tej metody i dla zaproponowanego tradycyjnego otwartego wykopu (zmodyfikowanego) przeprowadzono odrębnie pełną procedurę OOS, w wyniku której określono warunki prowadzenia prac w korycie Wisły (miejsce składowania urobku, czas wykonywania prac, konieczność nadzoru środowiskowego, inwentaryzacji roślinności oraz form korytowych które miały ulec zniszczeniu, a następnie odtworzeniu).

Na podstawie wykonanych OOS. EKO-KONSULT prowadził na zlecenie EuRoPolGAZ-u nadzór środowiskowy nad realizacją przekroczenia. Okresowo rejestrowano zmiany w krajobrazie podczas prowadzenia robót w dolinie Wisły, opracowano projekt odtworzenia szaty roślinnej oraz wytyczne do rekultywacji w celu przywrócenia stanu pierwotnego po zakończeniu budowy tego odcinka gazociągu.

Ocena porealizacyjna w nowym układzie administracyjnym (dla 5 województw)

Nietypowym w polskiej praktyce elementem procesu oceny oddziaływania na środowisko była wykonana w bieżącym roku (kwiecień - sierpień 2000 r.) ocena porealizacyjna pierwszej nitki polskiego odcinka gazociągu tranzytowego.

W tym przypadku konieczne było stworzenie od podstaw metodyki, adekwatnej do skali inwestycji i obserwowanych oddziaływań środowiskowych wynikających z wcześniejszych ocen oraz doświadczeń z eksploatacji gazociągu.

Ocena wykonana została w krótkim okresie, aby uchwycić zjawiska podczas jednego sezonu wegetacyjnego. Uznano bowiem, że jakość pokrywy roślinnej w pasie budowy gazociągu będzie stanowiła wyraźną informację o zachodzących zmianach w glebie i hydrosferze. Badania polegały na uproszczonej ocenie wzrostu upraw (na terenach rolniczych) i dokumentacji fotograficznej, natomiast badania ekosystemów cennych przyrodniczo prowadzone były bardziej szczegółowo wykorzystując kartowanie ekofizjograficzne i rozpoznanie fitosocjologiczne.

Korzyści z procesu OOS

Proces oceny gazociągu tranzytowego przyniósł konkretną wiedzę, która umożliwiła zminimalizowanie kolizji środowiskowych i społecznych. Zebrany materiał metodyczny i merytoryczny stanowi obfite źródło informacji, które można wykorzystać przy innego typu inwestycjach liniowych (np. autostrady).

Wyjątkowym w polskiej praktyce był np. zakres konsultacji społecznych, co w przypadku inwestycji liniowych wydaje się być konieczne. W procesie budowy gazociągu

tranzytowego Inwestor kontaktował się z ponad czterem tysiącami właścicieli terenów. Spopularyzowaniu wiedzy na temat oddziaływań środowiskowych związanych z gazociągiem, ale także uświadomieniu potencjalnych zagrożeń, służyły spotkania z przedstawicielami samorządów podczas realizacji "Studium...". EuRoPolGAZ był także inicjatorem konferencji naukowo-technicznej "Gazociąg tranzytowy: środowisko-technika", która odbyła się w Ciechanowie 7 lipca 1999 roku, podczas której zaprezentowano w terenie sposób budowy przejścia przez rzekę Skrwę, wykonywanego w nietypowej ("proekologicznej") technice mikrotunelingu.

Nietypową praktyką podczas budowy pierwszej nitki gazociągu było wprowadzenie nadzorów środowiskowych wykonywanych przez tę samą firmę, która była autorem wcześniejszych ocen oddziaływania na środowisko. Nadzór dotyczył najtrudniejszego odcinka budowy - tj. przejścia przez Wisłę oraz dwu tłoczni gazu.

Innym "novum" zamykającym i rekapitulującym długotrwały i wnikliwy proces oceny była ocena porealizacyjna – nie wymagana decyzjami administracyjnymi ani polskim prawem, stanowiąca wyraz zainteresowania Inwestora, ale także wykonawców ocen, co realnie zmieniła budowa gazociągu w środowisku.

Budowa pierwszej nitki gazociągu tranzytowego była przedsięwzięciem bez precedensu w praktyce realizowania inwestycji na długości 680 kilometrów, praktycznie w całości na terenach nie będących własnością Inwestora. Rodziło to wiele konfliktów oraz trudnych do rozwiązania problemów środowiskowych, społecznych i przestrzennych. Niezależnie natomiast od obowiązujących wymagań prawa, Inwestor konsekwentnie angażował się na różnych etapach procesu inwestycyjnego, w realizację kolejnych ocen środowiskowych, zdając sobie sprawę, że ułatwiają one rozwiązywanie wielu problemów pojawiających się przed tą inwestycją.

Mgr Magdalena Kiejzik,
Dr inż. Andrzej Tyszecki,
EKO-KONSULT Gdańsk